

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра архівознавства, спеціально історичних та правознавчих дисциплін

Дипломна робота

бакалавра

з теми: «**Зовнішня політика СРСР (кін. 1930 – поч. 1940 рр.)**»

Виконала: студентка 4 курсу, групи IstP1-B17
Спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
За освітньою програмою Історія і правознавство
Мак Наталія Юріївна

Керівник: кандидат історичних наук, доцент
Адамовський Володимир Іванович

Рецензент: _____

Кам'янець - Подільський
2021 рік.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Огляд джерельної бази та питання історіографії.	6
1.1. Джерельна база дослідження.....	6
1.2. Історіографія проблеми.....	7
Розділ 2. Світ і Радянський Союз в 30-і рр.. ХХ ст.:.....	13
2.1. Зовнішня політика СРСР в роки світової економічної кризи.....	13
2.2. Радянсько-американські відносини.....	16
2.3. Крах політики колективної безпеки.....	28
Розділ 3. Зовнішня політика СРСР напередодні Другої світової війни.....	31
3.1. Міжнародні відносини СРСР з Англією і Францією.....	31
3.2. Зовнішньополітичне становище СРСР на Сході.....	35
3.3. Радянсько-німецькі відносини.....	41
Висновки.....	49
Список використаних джерел і літератури.....	52

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, щоб простежити розвиток Радянського Союзу в період між двома війнами, який відбувався в складній міжнародній обстановці. Наявність вогнищ напруги в Європі і на Далекому Сході, таємна підготовка країн капіталістичного світу до Другої світової війни, прихід до влади в Німеччині фашистської партії яскраво свідчили про те, що міжнародна ситуація активно і швидко наближалася до воєнного конфлікту.

В складних умовах 30-40-х рр. в на радянську зовнішню політику покладалась завдання забезпечити міжнародні умови для виконання п'ятирічки, не допустити створення антирадянського капіталістичного фронту, створити систему колективної безпеки.

В період двох міжвоєнних десятиліть відбулись зміни що значно вплинули на розташування сил у світовій геополітиці. Виникнення першої Радянської держави, загострення протиріччя між світовими метрополіями і колоніями, відновлення і швидке економічне піднесення переможеної в Першій світовій війні і невдоволеної своїм становищем в світі – Німеччини. Як наслідок на міжнародній арені відбулася зміна характеру конфлікту. Через суперечку за переділ світу, між найбільшими колоніальними державами, війна, що наближалась, мала перетворитись на арену протидій і зіткнення інтересів не тільки в межах цього кола. Активним та амбітним гравцем на політичній арені виявилась й держава іншої соціально-економічної формації – Радянський Союз. Саме ці обставини стали визначними в політиці СРСР та інших світових лідерів напередодні Другої світової війни.

Сьогодні в світовій дипломатичній практиці є багато питань, досить суперечливих, які часто приводять до порушення геополітикодипломатичного балансу в світі. Щоб знайти «дипломатичну істину» тієї чи іншої проблеми, досить часто для її розв'язування використовують локальні військові конфлікти, які в свою чергу можуть

призвести до більш масштабних дій. Щоб цього не трапилось, потрібно вивчати історичний досвід, не допускати недоречних образ та шовіністичних настроїв. Вміння запобігати загальновідомим помилок буде визначальним у XXI ст. В даній роботі такий досвід розкрито на основі зовнішньої політики СРСР в 30-х – 40-х рр., висвітлено її позитивні і негативні сторони.

Хронологічні межі дослідження: 30-і – 40-і рр.. XX століття.

Географічні межі роботи: територія СРСР в 30-х рр., яка зазнала певних змін. До неї в 1939-1940 рр. були приєднані Західна Україна, Західна Білорусія, частина Бессарабії, країни Балтики: Естонія, Латвія та Литва, а також частина Фінляндії. Зовнішня політика СРСР була пов'язана із багатьма країнами світу, як сходу та і заходу: США, Англія, Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Польща, Чехословаччина, Туреччина, Іран, Ірак, Афганістан, Монголія, Китай, Японія та інші.

Метою даної роботи є розгляд зовнішньої політики СРСР із значними світовими та європейськими державами напередодні Другої світової війни.

Дана мета дозволила сформулювати наступні **завдання дослідження:**

- проаналізувати стан вивчення джерельної бази та літератури;
- висвітити зовнішню політику СРСР у роки світової економічної кризи;
- розкрити участь СРСР в міжнародних подіях, що передували Другій світовій війні;
- охарактеризувати радянсько-американські відносини;
- викласти оцінку зовнішньої політики СРСР в 30-х – 40-х рр. щодо Європейських держав;
- проаналізувати зовнішню політику Радянської держави на Далекому Сході;
- дослідити основні положення радянсько-німецьких відносин.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітичне становище Європи та Америки між двома світовими війнами.

Предметом дослідження є зовнішньополітичний курс СРСР у 30-40-х ХХ ст..

Практичне значення. Матеріали даної роботи можуть бути використані при викладанні курсу Нової історії в загальноосвітніх навчальних школах та можуть застосовуватися у навчально-педагогічній практиці шкіл, а також для підготовки студентів істориків до практичних занять з історії України у складі СРСР та «Новітня історія Росії ХХ-ХХІ ст.».

Методологічною основою роботи є принцип об'єктивізму та плюралізму. Авторка намагається уникати односторонніх, поверхово аргументованих оцінок, і способом уникнення цих упередженостей є використання таких методів дослідження як аналітичний, порівняльний, описовий, статистичний. Студентка дотримувалась принципів історизму та об'єктивізму, що дозволило вцілому проаналізувати зовнішньополітичний курс Радянського Союзу у 30-40 х рр. ХХ ст.

Структура роботи складається із вступу, 3 розділів, 8 підрозділів висновків, списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки цієї роботи необхідно дати оцінку зовнішньої політики Радянського Союзу довоєнного двадцятиліття. Обидва десятиліття для СРСР не були простими у зовнішній політиці. Великим плюсом стало те, що СРСР добився визнання світової громадськості. Після вступу в Лігу Націй Радянський Союз вів її до того, щоб ця міжнародна організація стала центром об'єднання всіх миролюбних сил і колективною захисницею світу проти фашистської небезпеки. Але й радянське керівництво, особливо в 30-і рр., розраховувало на неминучість світової революції, в чому, як виявилось, глибоко помилялось. Позитивним в зовнішній політиці СРСР 30-х років було те, що укладаючи угоди з країнами Сходу радянська влада анулювала усі нерівноправні договори, які мала царська Росія з цими країнами, а також надавала економічну і політичну допомогу народам, які боролись за свободу і незалежність. Позитивним в зовнішній політиці було й те, що Радянський Союз прикладав багато зусиль для того, щоб ліквідувати політичну ізоляцію, в якій опинився після революції і Першої світової війни, й встановити дружні відносини з країнами Європи, Азії, Америки.

Становище в світі стало ускладнюватись після Мюнхенської змови, що призвело не тільки до поділу Чехословаччини, але й завдало удару системі колективної безпеки в Європі. Мюнхенська змова підготувала умови для експансії Німеччини в Європі та Японії на Далекому Сході.

В цих умовах радянське керівництво намагалось укласти договір з Англією та Францією для відсічі агресії, що насувалась, проте ця ініціатива не знайшла своєї підтримки у цих країн. Рішення уряду СРСР укласти договір з Німеччиною – вимушений, але цілком логічний за тих умов крок.

В результаті дій СРСР на зовнішній арені було досягнуто таких позитивних результатів:

- пакт про ненапад, при всіх своїх недоліках, дещо відтягнув вступ Радянського Союзу у війну;

- була забезпечена відносна безпека Ленінград, Мінськ, баз Балтійського флоту, Мурманська, Києва та деяких інших центрів;
- вдалось внести розкол в капіталістичний табір і уникнути об'єднання великих держав в боротьбі з СРСР, а також дезорієнтувати союзників по «антикомінтернівському пакту» і уникнути війни на два фронти.

Однак зовнішня політика СРСР мала і багато негативних наслідків, і в цілому завдання відвернення війни та створення системи колективної безпеки не було виконане. Якщо укладення пакту про ненапад виправдовувалось необхідністю уникнути великої війни, то підписання секретного протоколу, а потім і договору про дружбу і кордони, було зовсім незрозумілим.

Як відомо, з'їзд народних депутатів СРСР уже в часи Горбачова утворив комісію з політичної і правової оцінки договору про ненапад, укладеного СРСР з Німеччиною 23 серпня 1939 р., яку очолив член Політбюро, секретар ЦК КПРС А.Н. Яковлев. Комісія мала завдання з'ясувати правомірність укладення договору 1939 р. і підвести підсумки зовнішньої політики СРСР перед II світовою війною в цілому. Зроблено висновки, які можна, на наш погляд, вважати найбільш вірними і компромісними для сьогоденної історичної науки.

Комісія, базуючись на аналізі документів того часу і свідченнях ще живих очевидців, дійшла до однозначного висновку, що пакт від 23 серпня 1939 р., договір про дружбу і кордони від 28 вересня 1939 р. та інші акти й договори з Німеччиною, в яких знайшли своє відображення зовнішньополітичні прагнення сталінського керівництва, які знаходяться в глибокому протиріччі з принципами міжнародних відносин і нормами права, не відображали волю радянського народу. Народ не несе відповідальності за таємні злочинні дії свого керівництва, а вся таємна зовнішня політика суперечить ідеям миру і безпеки, що проголошував Радянський Союз на зовнішній арені. Крім того, «політика малих війн», в яку включився і

Радянський Союз, не може не викликати осуду зі сторони світової громадськості і наступних поколінь. Не дивлячись на те, що в передвоєнні роки Радянським Союзом були зроблені значні кроки у відверненні загрози війни, сталінська внутрішня політика геноциду по відношенню до власного народу знайшла своє відображення й в імперіалістичних нахилах, що проявились при реалізації зовнішньої політики СРСР, що звело всі мирні ініціативи нашої держави до нульового результату.

Радянська зовнішня політика передвоєнних часів носила суперечливий характер. Ця суперечливість пояснюється своєрідною міжнародною обстановкою того часу і особливостями бюрократичної системи партійно-державного керівництва, яка склалася в СРСР і яка нехтувала моральними критеріями та критеріями міжнародного права в своїй діяльності, в тому числі зовнішньополітичній.

Ще навіть через багато років, давати однозначну оцінку зовнішній політиці і дипломатії передвоєнного періоду буде не просто. Багато таємниць історії ще не розкрито.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:**I Джерела.**

1. Внешняя политика СССР. Сборник документов. Т. I-IV. Изд. ВПШ, Москва, 1946.
2. Год кризиса, 1938-1939: документы и материалы; в 2 т. Москва: Политиздат, 1990. Т.1. 555с.
3. Год кризиса, 1938-1939: документы и материалы; в 2 т. Москва: Политиздат, 1990. Т.2. 431с.
4. Документы внешней политики СССР. 1939. Т. XXII: В 2 кн. Кн.1. Январь-август. Москва: Международные отношения, 1992. 712с.
5. Документы внешней политики СССР. 1939. Т. XXII: В 2 кн. Кн.2. 1 сентября – 31 декабря 1939. Москва: Международные отношения, 1992. 688с.
6. Документы внешней политики СССР. Том 13. 1 января – 31 декабря 1930 г. Москва: Политиздат, 1967. 883 с.
7. Документы внешней политики СССР. Том 14. 1 января – 31 декабря 1931 г. Москва: Политиздат, 1968. 872 с.
8. Документы внешней политики СССР. Том 15. 1 января – 31 декабря 1932 г. Москва: Политиздат, 1969. 867 с.
9. Документы внешней политики СССР. Том 16. 1 января – 31 декабря 1933 г. Москва: Политиздат, 1970. 920 с.
10. Документы внешней политики СССР. Том 17. 1 января – 31 декабря 1934 г. Москва: Политиздат, 1971. 879 с.
11. Документы внешней политики СССР. Том 18. 1 января – 31 декабря 1935 г. Москва: Политиздат, 1973. 786 с.
12. Документы внешней политики СССР. Том 19. 1 января – 31 декабря 1936 г. Москва: Политиздат, 1974. 823 с.
13. Документы внешней политики СССР. Том 20. 1 января – 31 декабря 1937 г. Москва: Политиздат, 1976. 788 с.

14. Документы внешней политики СССР. Том 21. 1 января – 31 декабря 1938 г. Москва: Политиздат, 1977. 762 с.
15. Документы внешней политики СССР. Том 22. Кн. 1. 1 января – 31 августа 1939 г. Москва: Международные отношения, 1992. 712 с.
16. Документы внешней политики СССР. Том 22. Кн. 2. 1 сентября – 31 декабря 1939 г. Москва: Международные отношения, 1992. 688 с.
17. Документы внешней политики СССР. Том 23. Кн. 1. 1 января – 31 октября 1940 г. Москва: Международные отношения, 1995. 752 с.
18. Документы и материалы кануна второй мировой войны. 1937-1939. Т. 1. Ноябрь 1937 г. – дек. 1938 г. / М-во иностр. дел СССР; Редкол.: Земсков И.Н. и др. Москва: Политиздат, 1981. 302 с.
19. Документы и материалы кануна второй мировой войны. 1937-1939. Т. 2. Янв. – авг. 1939 г. / М-во иностр. дел СССР; Редкол.: Бондаренко А.П., Земсков И. Н. и др. Москва: Политиздат, 1981. 415 с.
20. Советско-румынские отношения. 1917-1941. Документы и материалы: в 2-х т. – Москва: Международные отношения, 2000. Т.2: 1935-1941. 544с.

II Монографії, посібники, збірники, наукові статті

21. Аврус А.И., Голуб Ю.Г. История России. XX век. Саратов, 1996. 198 с.
22. Ахтамзен А.А., Ф.Д.Волков Летопись внешней политики СССР 1917-1978 гг. Москва: Политиздат, 1978. 320 с.
23. Виноградов В.И. История СССР в документах и иллюстрациях. Москва: Просвещение, 1991. 456 с.
24. Внешняя политика СССР. Актуальные проблемы. Под редакцией Н.И.Лебедева, Никопольского. Москва: Изд-тво Международные отношения, 1976. 450 с.
25. Волков Ф.Д. Англо-советские отношения. 1924–1929 гг. Москва: Госполитиздат, 1958. 464 с.
26. Выгодский С. Ю. Внешняя политика СССР. 1924-1929 гг.: Госполитиздат. Москва, 1963. 446 с.

27. Горьков Ю.А. Кремль. Ставка. Генштаб. Тверь: Риф-ЛТД, 1995. 261 с.
28. Дембский С. Мюнхенское соглашение и пакт Риббентропа – Молотова через семьдесят лет: проблемы, интерпретации, влияние // Международный кризис 1939 года в трактовках российских и польских историков. Москва: Аспект Пресс, 2009. С. 46-82.
29. Дюллен С. Сталин и его дипломаты: Советский Союз и Европа, 1930-1939 гг. Москва: РОССПЭН; фонд Б. Ельцина, 2009. 319с.
30. Жилин П.А. О войне и военной истории. Москва: Наука, 1984. 248 с.
31. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. Москва: Изд-во Агентства и новостей, 1983. 548 с.
32. Зубок Л.И., Яковлев Н.Н. Новейшая история США (1917-1968). Москва: Просвещение, 1972. 367 с.
33. Ивашин И.Ф. Очерки истории внешней политики СССР. Москва: Госполитиздат, 1958. 394 с.
34. Иоффе А.Е. Внешняя политика Советского Союза 1928-1932 гг. Москва: Наука, 1968. 312 с.
35. История Бессарабии: (От истоков до 1998 года) Пер. с рум. 2-е изд. – Кишинэу: Онисифор и Октавиан Гибу, 2001. 353с.
36. История внешней политики СССР 1917-1945 гг. Москва, Т.1, 1980. 387с.
37. История международных отношений и внешней политики (1917-1957 гг.). Москва, 1959. 417 с.
38. История международных отношений и внешней политики СССР. Т.1. 1917-1939. Москва, 1967. 476 с.
39. История отечественного государства и права. Ч.2 / Под ред. О.И.Читякова. Москва, 2001. 487 с.
40. История Румынии. Москва: Весь мир, 2005. 676с.
41. Історія Центрально-Східної Європи. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 660 с.

42. Капитонова Н. Политика Великобритании от Мюнхена до пакта Риббентропа-Молотова (от «умиротворения» к политике гарантий) // Международный кризис 1939 года в трактовках российских и польских историков: Научное издание. Москва: Аспект Пресс, 2009. 480 с.
43. Капица М.С. Советско-Китайские отношения. Москва, 1958. 327 с.
44. Капченко Н. Внешнеполитическая концепция Сталина // Международная жизнь. 2005. №9. С. 100-121.
45. Кирилин И.А. История международных отношений и внешней политики СССР. Москва: Международные отношения, 1986. 471 с.
46. Кобляков И.К. От Бреста до Рапалло. Москва: Госполитиздат, 1954. 294с.
47. Коваленко И.И. Советский Союз в борьбе за мир и коллективную безопасность в Азии. Москва: Наука, 1976. 431 с.
48. Кремер И.С., Чубарьян А.О. Очерк истории внешней политики СССР. Москва: Просвещение, 1964. 227с.
49. Кутаков Л.Н. История международных отношений и внешней политики СССР. Москва: Просвещение, 1975. 269 с.
50. Литвинов М.М. Внешняя политика СССР: речи и заявления, 1927-1937. Москва: Гос. соц.-экон. изд-во, 1937. 431 с.
51. Литвинов М.М. Внешняя политика СССР. Речи и заявления. Москва, 1937. 329 с.
52. Луначарский А.В. Статьи и речи по вопросам международной политики. Соцэскиз, 1959. 311 с.
53. Майский И.М. Воспоминания советского посла. Москва, 1964. 298 с.
54. Майский И.М. Кто помогал Гитлеру. Москва, 1962. 198 с.
55. Масленников В. Современная Монголия. Москва: Госполитиздат, 1961. 212 с.
56. Мунгаев Ш.М., Устинов В.М. История Советского государства. Москва, 2002. 326 с.

57. Нарочицкий А.А., Внечкин Я.Я. Политика СССР и проблемы европейской безопасности между двумя мировыми войнами. Новая и новейшая истории. Т.№5. Москва, 1974. 232 с.
58. Норден А. Между Берлином и Москвой. Москва: 1956. 248 с.
59. Политическая история Росси и СССР (вторая половина XIX-XX век). Курс лекций. Вып.4. Под ред. Б.В. Леванова. Москва, 1991. 346 с.
60. Севостьянов Г. Н.Москва-Вашингтон: На пути к признанию. 1918–1933. Москва: Наука, 2004. 405 с.
61. Сейерс М., Кан А. Тайная война против Советской России. Москва, 1947. 236 с.
62. Сиполс В.Я. Внешняя политика Советского Союза 1936-1939 гг. Москва: Наука, 1987. 284 с.
63. Системная история международных отношений: в 2т. Москва: Культурная революция, 2006. Т.1. 406 с.
64. Случ С. Политика Германии и СССР в отношении Польши (октябрь 1938 г. – август 1939г.) // Международный кризис 1939 года в трактовках российских и польских историков. Москва: Аспект Пресс, 2009. С. 9-45.
65. Советский Союз в борьбе за мир и безопасность 1933-1939. Москва, 1974. 417 с.
66. Соколов В.В. На боевых постах дипломатического фронта / Жизнь и деятельность Л.М.Карахана. Москва: Политиздат, 1983. 190 с.
67. Сташевский Д.М. За кулісами дипломатичної блокади. Київ: Знання, 1969. 96 с.
68. Тельпуховский Б.С. Великая Отечественная война Советского Союза. – Москва: Воениздат, 1984. 456 с.
69. Трофимович Л., Трофимович В. Небезпечне суперництво. Українське питання в зовнішній політиці Польщі та Радянського Союзу. 1938-1939 рр. Рівне: Волинські обереги, 2013. 284 с.
70. Фалин В.М. Второй фронт. Антисоветская коалиция. Конфликт интересов. Москва, 2000. 278 с.

71. Фальсификаторы истории (историческая справка). Москва: Госполитиздат, 1952. 363 с.
72. Фирсов Ф. Сталин и Коминтерн // Вопросы истории. Новейшая история отечества XX век. 1989, №8. С. 16-24.
73. Фураев В.К. Советско-американские отношения 1917-1939 гг. Москва, 1964. 232 с.
74. Хвостов В.М. 40 лет борьбы за мир. Краткий очерк. Москва: Госполитиздат, 1958. 307 с.
75. Чубарьян А.О. В.И. Ленин и формирование советской внешней политики. Москва, 1972. 286 с.
76. Шевяков А. Советско-румынские отношения и проблема европейской безопасности. 1932-1939. Москва: Наука, 1977. 384с.
77. Яжборовская И., Яблоков А., Парсаданова В. Катынский синдром в советско-польских и российско-польских отношениях. Москва: РОССПЭН, 2009. 519 с.
78. Якушевский. Противоречивый договор // Аргументы и факты. 1989. №32. С. 44-60